

VÁNOCE V MUZEUM

VŮŇ KADIDLA A ZÁŘE SVĚTEL

Skvosty vánočního lidového umění

Oslava světla jako podobenství zbožnosti a znovuzrození po vykonané práci, se stala ústředním tématem krušnohorských Vánoc, nesoucích se vždy v duchu hornických tradic. Už kolem roku 1800 zdobili krušnohorští horalé své vánoční světnice svícny a pyramidami. Tento zvyk se ještě rozšířil po roce 1830, kdy bylo možné drahé voskovice nebo lampičky na řepkový olej nahradit levnějšími stearinovými svícemi. Ve druhé polovině 19. století se Vánoce stále více stávaly rodinným svátkem, stále více lidovým svátkem světla. To přineslo i změnu v sortimentu hračkářské výroby. Vedle obvyklých hraček začal vznikat skromný sortiment vánočních předmětů, které nacházely odbyt na místních domácích trzích. Brzy se okna mnoha domů ozdobila světloňoši v podobě andělů a havířů, brzy patřily voňavě kouřící mužíčci a louskáčci k typickým ozdobám Vánoc.

Svícen - havíř

Havíř měl emocionálně vyhraněný vztah ke světlu. Bylo nejen zdrojem osvětlení při jeho nanejvýš nebezpečné práci pod zemí, ale také symbol štěstí a života. Už v 17. století sloužily v krušnohorských kostelech jako oltářní svícny cínové figury havířů nesoucí svíce. Následovaly je hornické postavy vyřezávané ze dřeva, které se používaly pro soukromou potřebu. Teprve však soustružené figury, vyráběné zde v zemi hraček, vedly k rozšíření a stále větší oblibě této vánoční figury. Přitom ještě asi do r. 1920 byly ruce a chodidla tvarovány z papírové masy; klobouk, zástěra, brašna a černobílé vybarvení jsou charakteristické znaky soustruženého seiffenského svícnu v podobě havíře.

Světloňoš - anděl

Anděl je soustružená figura z doby po r. 1830. Vzorem pro jejich výrobu byly pravděpodobně norimberské figury tepaných zlacených andělů. Krušnohorský soustružník si je zcela zřejmě nechal splynout s panenkou na hraní a vytvořil stojící dřevěnou figuru anděla se svícem a křídly. Období Biedermeieru figuru anděla silně ovlivnilo; z té doby pocházejí dodnes rozšířené a oblíbené znaky jako sešněrovaný pás nebo květinové ornamenty. Z andělské koruny s se záhyby a cípy vznikl jednoduchý soustružený tvar, který se podobá havířskému klobouku.

Vznášející se anděl

Od 2. poloviny 19. století vznikaly v hračkářské oblasti Seiffenu figury tzv. vznášejících se andělů jako vánoční dekorace. Vyřezávané nebo modelované, upravené často jako velmi náročný závěsný svícen, připomínají Anděly zvěstování v krušnohorských kostelích.

Vánoční lustry

Barokní vlivy charakterizují v 19. století vývoj krušnohorských vánočních lustrů. Jako vzory pro ně sloužily honosné skleněné lustry jako je ten z heidelbašské sklářské huti z doby kolem 1670, zavěšený v seiffenském kostele. Původem flámské víceramenné kovové vřetenové lustry ovlivnily pravděpodobně typický tvar zde v soustružnické oblasti. Do dřevěného profilovaného středového vřetená jsou zasazeny esovitě prohnuté držáky svíci. Šišky, zvonečky, kuličky nebo hvězdičky zdobí základní tvar. Naproti tomu řetězové lustry jsou zdobeny 6 nebo 8cípými dřevěnými věnci připevněnými pomocí drátů skrytých v navlékaných kuličkách.

Závěsné pohyblivé lustry

Podobně jako na pyramidách pohybují se na těchto zvláštních, často velmi bujně ozdobených lustrech malé figurální scenérie. Podobně jako na pyramidách jsou zde figurkami osazené kruhové desky zvláštní konstrukce, které jsou pomocí lopatkového kola uváděny do pohybu. Teplo pochází od dobře ukrytých uvnitř osazených svíček nebo olejových lampiček. Někdy je pohon vyřešen hodinovým hracím strojkem nebo malým pohonem na pero, které je třeba ručně natahovat. Nástrovní pohyblivé lustry patří k se svými figurkami, ozdobami, zrcadlovými sklíčky nebo cínovými plůtky k těm nejvýznamnějším formám lidového umění.

Vánoční pyramida

Krušnohorská otočná pyramida vznikla kolem roku 1800. V ní došlo ke splynutí tradice světla s havířskou šikovností a zručností. Předchůdcem byly zprvu nepohyblivé konstrukce ve tvaru pyramidy osazené svícny, zdobené girlandami nebo také mechanicky poháněné modely šachet. Tzv. "vratidlové pyramidy" představují vztah mezi vánoční pyramidou a tradicí dolování nejzřetelněji. Připomínají umění a zručnost důlních tesařů. Forma sloupové pyramidy vznikla podle vzoru původních světelných konstrukcí. Pro zdejší kraj jsou od poloviny 19. století významné především stupňovité a patrové pyramidy, které se svou stavbou, proporcemi a detailní dekorací zařadily mezi nejvýznamnější skvosty umění pyramidy. Její estetické působení spočívá především v kontrastu soustružených základních tvarů a řezbovaných architektonických částí. Na několika patrech jsou tematicky uspořádané skupiny figur a zvířat, které postihují vedle biblického příběhu Vánoc také prožitkový svět havířů a vesnice. Celou bohatost tvarů doplňují tvary věží a domů.

Kouřník - kouřící mužiček

Ke krušnohorským Vánocům patří již několik staletí vůně kadidla. Ručně vyráběné "františky" z těsta z mletého dřevěného uhlí, jemných bukových pilin, bramborového škrobu a vonných přísad se vyráběly v Krušných horách už před rokem 1800. Rozrůstající se (zlo)zvyk kouření dýmky byl možná pro výrobce hraček podnětem k tomu, že "františka" vydávajícího voňavý kouř, postavil do dřevěné vysoustružené figurky. První dřevěné figurky kouřníků s pažemi, nohama a obličejem modelovanými z papírové masy jsou připisovány heidelberskému soustružníkovi Ferdinandu Frohsovi kolem r. 1850. Bafající kouřník s dýmku v ústech se vedle postaviček znázorňujících Turka nebo dráteníka stal především obrazem dobrosrdečného vesničana.

Louskáček

K tradiční vánoční symbolické dekoraci patří ořechy jako symbol klíčícího života a jako posel nového a neznámého. Dostat se "ke sladkému jádru" - louskání skořápek se stalo kultovním obřadem. Už v 18. st. byly "louskáčky" s velkou oblibou vyráběny s prvky tiché ironie a lidové sociální satiry. Za nejvýznamnějšího výrobce dnes světově známého seiffenského louskáčka je považován Wilhelm Friedrich Fächtner, který po r. 1870 začal jako vedlejší zdroj obživy louskáčky soustružit. V prvních desetiletích patřily k sortimentu jednoduché figury vojáků, havířů, hasičů a policistů ve stylu hraček

